

PANORÁMICA DA TRADUCIÓN E A INTERPRETACIÓN NOS SERVIZOS PÚBLICOS EN GALICIA: RESPOSTA A UNHA NOVA REALIDADE SOCIAL E LINGÜÍSTICA

Mª Isabel del Pozo Triviño (mdelpozo@uvigo.es)

Iolanda Galanes Santos (iolag@uvigo.es)

Elisa Gómez López (elisa.gomez@mps.com)

Universidade de Vigo

[Recibido 27/01/09 ; aceptado 26/05/09]

Resumo

O fenómeno migratorio é unha realidade que está presente en todas as comunidades do territorio español. Porén o caso de Galicia conta con algunhas peculiaridades en tanto que sociedade tradicionalmente emigrante, así como pola súa posición xeográfica. Cómpre salientar que nos últimos anos a situación está a cambiar e hoxe Galicia acolle unha importante comunidade inmigrante. Neste artigo presentamos unha panorámica da situación da Tradución e a Interpretación nos Servizos Públicos (SS.PP.) na Comunidade galega. Para iso, levamos a cabo un amplo traballo de campo no ámbito xudicial, penitenciario, de servizos de acollida a inmigrantes, sanitario e educativo. De modo paralelo presentamos a resposta das administracións públicas ante este fenómeno. A análise contrastiva das necesidades e da infraestrutura institucional permitiunos, por unha banda, tirar unha serie de conclusións orientadas á mellora dos servizos de mediación intercultural e, por outra banda, facer fincapé na necesidade de axear a formación universitaria de tradutores e intérpretes ás características reais deste novo mapa social e lingüístico.

Palabras clave: *fenómeno migratorio, servizos públicos, comunidade galega, interpretación social, mediación cultural.*

Abstract

The migratory phenomenon is a reality which does not affect the whole of the Spanish territory in the same manner. The Galician case moreover shows certain peculiarities since Galicia has traditionally been a land of emigrants and also due to its geographic location and cultural

tradition. However, this situation has changed in the past years and Galicia currently is home to a sizable number of immigrants. The objective of this paper is to provide a picture of the current situation of Translation and Interpretation in Public Services in Galicia. To that end, we have carried out extensive field work in areas such as courts, prisons, immigration, sanitary and educational services. Furthermore, this paper presents the response of the different public administrations to this phenomenon. A contrastive analysis of the needs and the institutional infrastructure will first enable us to derive a set of conclusions geared towards the improvement of the intercultural mediation services and secondly, will help us to adapt university training of translators and interpreters to the real needs of this new social and linguistic phenomenon.

Key words: *migratory phenomenon, public services, Galician region, community interpreting, cultural mediation.*

1. Introducción e metodoloxía

Nos últimos anos o fenómeno migratorio mudou en todas as comunidades do territorio español e, nese sentido, Galicia non é unha excepción. Ante este cambio as universidades españolas comezaron, por unha banda, a ofrecer formación en Tradución e Interpretación nos Servizos Públicos (TISP), e por outra, a investigar o fenómeno dende a perspectiva da tradución e da interpretación.

A universidade pioneira nesta liña de investigación foi a Universidade de Alcalá de Henares que conta cun grupo de investigación, o grupo FITISPOS¹, dedicado á formación e á investigación da TISP. O grupo FITISPOS ten unha gran proxección na universidade estatal e, de feito, foi o creador e é coordinador da Rede Comunica², constituída por varios grupos de investigadores de distintas Comunidades Autónomas de España (Comunidade Valencía e Murcia, Comunidade de Cataluña e Illas Baleares, Comunidade de Andalucía etc.) e que ten como obxectivo principal converterse en Observatorio Permanente da Comunicación entre linguas e culturas en todo o Estado, centrándose na área específica de TISP con conciencia crítica e comprometida. A Rede Comunica ten dividido o territorio español en zonas para o seu estudo e observación. A investigadora responsable da zona Norte, e máis especificamente da Comunidade galega, é Maribel del Pozo, unha das autoras deste traballo.

O **obxectivo**, polo tanto, desta investigación é tomarlle o pulso á situación actual do fenómeno migratorio en Galicia e determinar cales son as implicacións que ten sobre a situación lingüística na nosa Comunidade e cales

1 http://www2.uah.es/traduccion/grupo_fitispos.html

2 Para máis información sobre a Rede Comunica, *vid.* <http://red-comunica.blogspot.com/>

son as respostas que as administracións públicas ofrecen no que a tradución e a interpretación se refire.

A **estrutura** do presente artigo é a seguinte. En primeiro lugar, preséntanse os fríos datos das estatísticas oficiais actuais que, na nosa opinión, non representan na súa totalidade a realidade social do mosaico multicultural que se está a xerar en Galicia, mais achegan pistas e tamén nos axudan a reflexionar, para así poder levar a cabo actuacións concretas.

A **metodoloxía** empregada para analizar as necesidades de tradución e interpretación nos SS. PP. galegos e a resposta que lles están a dar as administracións públicas foi un estudo de campo realizado en diversos ámbitos que ofrecen servizos para inmigrantes nas catro provincias galegas³. Os sectores estudados son: ámbito xudicial (xulgados e centros penitenciarios), ámbito asistencial (servizos de atención a inmigrantes, ONG e sindicatos), ámbito sanitario e ámbito educativo. Para levar a cabo este estudo de campo empregamos unha enquisa que tivo como finalidade recoller, de forma homoxénea, a seguinte información:

1. **Necesidades** de tradución e interpretación en cada ámbito estudado
2. **Protocolo** de actuación seguido cando existe necesidade de tradución e interpretación
3. **Idiomas** demandados e a súa frecuencia de uso
4. **Tipos de documentos** que se manexan
5. **Técnicas de interpretación** requiridas
6. **Información sobre os «intérpretes»** que se contratan (formación, grao de satisfacción, tarifas etc.)
7. **Dificultades atopadas e observacións**
8. **Resposta das administracións: bolsas, cursos etc.**

Na medida do posible as enquisas foron realizadas persoalmente e só se fixeron por teléfono ou correo electrónico naqueles casos nos que a entrevista persoal non foi posible. O público meta da enquisa foron os diferentes provedores de servizos públicos obxecto deste estudo, os cales están descritos polo miúdo en cada un dos apartados dedicados a cada ámbito. No entanto, e para facilitar a consulta dos datos sobre o estudo de campo realizado, a continuación presentamos un cadro que recolle a panorámica global do universo enquisado.

3 Queremos agradecer especialmente a colaboración inestimable do alumnado das materias de Interpretación nos Servizos Públicos inglés-español e inglés-galego da Licenciatura de Tradución e Interpretación da Universidade de Vigo.

TÁBOA 1: DESCRICIÓN DO TRABALLO DE CAMPO

Ámbito de estudo	Tipo de entidade	Universo da mostra	Nivel de resposta	Método	Data de realización
Xudicial	Tribunal Superior de Xustiza de Galicia	1	19	enquisa	2007
	Audiencias provinciais	4			
	Xulgados de cidades	7			
	Xulgados de instrución	38			
	Centros penitenciarios	5	4	enquisa	2007
Asistencial	Servizos de atención ao inmigrante	8	6	enquisa	2007
	ONG	32	22	17 enquisas 5 entrevistas	2007
Sanitario	Hospitais	12	9	enquisa	2007
Educativo	Centros de ensino	40	22	enquisa	2007

Fonte: *Elaboración propia*

Tras analizar os diferentes resultados obtidos en cada sector, presentamos as conclusións ás que chegamos coa investigación, co fin de establecer cáles son as necesidades reais de TISP e cáles están a ser as respostas das administracións públicas da nosa Comunidade Autónoma.

Pero antes de pasar á exposición do noso traballo, cómpre facer unha distinción entre a tradución e a interpretación nos servizos públicos cara ao español e cara ao galego como linguas de chegada. Debemos ter en conta que a evolución histórica e social do idioma galego, aínda en proceso de normalización lingüística, tradúcese na necesidade dun estudo máis específico, xa que a carencia de documentación en lingua galega, así como de material de referencia, obriga á utilización doutras linguas vehiculares (maioritariamente o español), o que priva ao galego do seu uso nas administracións públicas.

Por outra banda, o feito de ser aínda o español o idioma predominante en moitos eidos da comunicación e das relacións sociais formais na nosa Comunidade (especialmente na linguaxe administrativa, médica, xurídica e económica) levounos a prestar especial atención ao uso do galego nos ámbitos estudados.

2. Descrición do novo mapa social e lingüístico da Comunidade Autónoma galega

*¡Que t'aman os teus fillos!. que os consome
D'o teu chan s'apartar!.
Que ximen sin consolo, s'a outras terras
De lonxe, á morar van.
Que aló está ó corpo nas rexiós alleas
Y o espirito sempre acá,
Que só viven, só alentan c'as lembranzas
D'o seu país natal.
E c'o á esperanza, c'o á esperanza ardente
D'á Galicia tornar...*

(Fragmento de VII, «Terra a nosa», Castro, Rosalía, 1880, *Follas Novas*)

As verbas de Rosalía lémbrennos que a historia e o desenvolvemento socioeconómico da nosa Comunidade estiveron noutrora moi vencellados á emigración. Porén, arestora, Galicia está a converterse nunha Comunidade receptora de inmigrantes de procedencias moi variadas. Oso *et alii* (2006) analizan moi polo miúdo a procedencia da inmigración e explican que a nosa Comunidade acolle, por unha banda, aqueles emigrantes que no pasado século fixeron a maleta rumbo a terras de prosperidade e que protagonizaron un éxodo masivo sen precedentes en España. Estes emigrantes nunca perderon o vínculo con Galicia e hoxe non retornan sós, senón que adoitan voltar acompañados de fillos e netos. Pero ademais deste grupo de emigrantes retornados e dos seus descendentes, Galicia recibe na actualidade outros inmigrantes que non están relacionados coa emigración galega e que tamén proceden de América Latina, ademais de África, Asia e Europa do Leste. Esta onda migratoria que experimenta Galicia enmárcase dentro da tendencia actual de España en tanto que país de acollida de inmigrantes. Como particularidade cómpre sinalar que en Galicia existe ademais un fluxo migratorio tradicional de portugueses, fluxo que Oso *et alii* (2006, p. 28) denominan «inmigración fronteiriza».

Velaquí as «cores» que debuxan o cadro da inmigración galega. E para dar conta da súa evolución nestes últimos anos, presentamos a continuación un cadro (extraído de Oso *et alii*, 2006, p. 25) elaborado a partir dos datos do Padrón municipal de habitantes, no que se poden observar as tendencias ata o ano 2005. Nos parágrafos que seguen presentamos unha breve análise dos datos e a continuación achegamos os datos actualizados ata finais de 2008, a partir dos facilitados polo Instituto Nacional de Estatística (INE).

TÁBOA 2. DISTRIBUCIÓN DE ESTRANXEIROS EMPADROADOS EN GALICIA POR PRINCIPAIS NACIONALIDADES, 1999-2005 (% verticais)

	Galicia 1999	Galicia 2001	Galicia 2003	Galicia 2005	España 2005
Portugal	38%	29%	21%	17%	2%
Colombia	--	11%	15%	12%	7%
Arxentina	6%	6%	12%	11%	4%
Brasil	4%	4%	5%	7%	1%
Uruguai	--	2%	4%	6%	1%
Venezuela	6%	6%	6%	6%	1%
Marrocos	4%	5%	4%	5%	14%
Italia	3%	3%	3%	3%	3%
Cuba	4%	4%	3%	3%	1%
Romanía	0%	0%	1%	2%	9%
Ecuador	--	1%	2%	2%	13%
R. ominicana	3%	3%	2%	2%	2%
Total (Nº Abs.)	21.787	33.058	53.808	69.363	3.730.610

Fonte: Oso *et alii* (2006, p. 25), a partir do Padrón municipal de habitantes, 1999-2005. Instituto Nacional de Estadística. A tradución é nosa.

Tal como se amosa na táboa 2, o perfil sociodemográfico da inmigración galega foi cambiando nos últimos anos como aconteceu no resto de España. No entanto, a procedencia destes inmigrantes non coincide exactamente coa do resto do territorio estatal e por iso cómpre realizar unha serie de matizacións. Como sinalan Oso *et alii* (2006), ata o ano 2003 chegaban a Galicia principalmente inmigrantes procedentes de Europa, moi especialmente de Portugal, pero tamén dos países europeos que acolleran os emigrantes galegos durante as décadas de 1960 e de 1970 (Suíza, Alemaña, Países Baixos, etc.). Tamén cómpre salientar que moitos dos inmigrantes considerados de nacionalidade italiana proceden realmente de Arxentina e Uruguai. Con todo, a partir de 2003, a inmigración comunitaria foi deixando paso á latinoamericana, especialmente no caso de inmigrantes procedentes de Arxentina, Brasil, Colombia, Uruguai e Venezuela e en menor medida no caso doutras nacionalidades latinoamericanas como Ecuador e Cuba, por contraste coa realidade do resto de España, onde os inmigrantes destes países son moito máis numerosos.

Aínda que Galicia segue a ser considerada polos expertos coma un dos destinos menos elixidos da Península para os inmigrantes, o exercicio que

acaba de pechar o INE (2008) confirma que a chegada de inmigrantes á nosa comunidade segue a intensificarse, pasando dun ritmo de crecemento do 6,3% en 2006 a un 17,3% en 2008. O padrón pechouse nese ano cun saldo total de 95.568 estranxeiros na nosa Comunidade.

En canto ás nacionalidades prodúcese un aumento significativo da inmigración lusófona (Portugal 19,6% e Brasil 10,2%), a poboación magrebí mantense nos mesmos parámetros (5,8%) e aumenta notablemente a poboación romanese (6,2%) cun incremento do 79,6% con respecto ao ano 2007. A poboación latinoamericana confirmase como a segunda zona de procedencia da inmigración en Galicia, con Colombia e Arxentina como principais países de orixe. Un dato salientable en Galicia é a escasa presenza de persoas procedentes de África (Magreb e África Subsahariana) que representan tan só o 5,8% da poboación inmigrante. No tocante á poboación inmigrante procedente de Asia (especialmente China), a porcentaxe na Comunidade galega medrou considerablemente e supera en presenza á do Reino Unido, a un ritmo duns 200 novos residentes ao ano nos últimos exercicios.

Como dato máis destacado do Padrón de 2008, cómpre sinalar que o proceso de incorporación de Romanía á Unión Europea e a liberdade de movemento e traballo no territorio da UE da súa cidadanía fixeron que este país se convertese no ano 2008 na quinta colonia máis numerosa de cantas chegan a Galicia e conta xa con 5.028 cidadáns censados, 2.893 máis ca no ano 2006.

En resumo, podería dicirse que a inmigración en Galicia se caracteriza pola presenza de poboación portuguesa e de determinadas nacionalidades latinoamericanas que representan unha alta porcentaxe de inmigrantes fronte á inmigración española, de orixe fundamentalmente marroquí, romanese ou ecuatoriana.

Tendo en conta este mapa sociodemográfico de Galicia, podemos afirmar que as necesidades de mediación lingüística non son tan urxentes como noutras comunidades autónomas que acollen un maior número de inmigrantes, como xa apunta González García (2006, p.152). Con todo, estas necesidades existen e, o que é máis importante, van en aumento¹, polo que é preciso que a Administración pública galega se prepare para lle dar resposta cuns servizos públicos de calidade que inclúan a mediación intercultural e interlingüística.

Como xa adiantabamos na Introducción, para analizar a resposta das Administracións a esta nova realidade, realizamos unha investigación baseada nun estudo dos diferentes eidos relacionados cos servizos públicos a inmigrantes dentro das catro provincias da Comunidade galega. A

¹ Malia a situación de crise económica actual que xa empeza a ter resultados sobre os fluxos migratorios e cuxas consecuencias serán obxecto de estudo pola nosa parte en futuros traballos de investigación.

continuación, presentamos os resultados obtidos nesta investigación divididos por ámbitos de actuación: xudicial, asistencial, sanitario e educativo.

Cómpre apuntar que algúns aspectos relacionados cos campos obxecto da nosa investigación foron parcial ou totalmente tratados en González García (2006) (ámbito policial, entre outros) en Pereira e Lorenzo (2002) e en Cruces e Luna (eds.) (2004) (ámbito administrativo e parlamentario), polo que non volveremos sobre os datos alí presentados. No entanto, afondaremos noutros aspectos en continua evolución, mediante a aplicación do esquema citado no apartado introdutorio que nos serviu de marco para acadar datos actualizados para cada un deles.

3. Ámbito xudicial: xulgados e centros penitenciarios

Na xurisdición penal é obrigada por lei a presenza dun intérprete nos casos de interacción con cidadáns que descoñecen as linguas cooficiais de Galicia. Por iso, podemos dicir que o ámbito xudicial conta cunha grande tradición no tocante aos traballos de mediación interlingüística e, en ocasións, intercultural.

3.1. Xulgados

No caso das **necesidades** de mediación na combinación lingüística español-galego, as audiencias provinciais e o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia contan cun corpo de tradutores-intérpretes xudiciais contratados pola Dirección Xeral de Xustiza da Xunta de Galicia, que pertencen ao grupo 3 de contratados/as laborais da Xunta de Galicia (nivel de estudos requirido: bacharelato) e que se dedican fundamentalmente á tradución escrita e son supervisados por técnicos/as lingüistas (grupo 1) de formación filolóxica.

No tocante á mediación con cidadáns estranxeiros, obtivemos datos mediante traballos de campo realizados en tribunais de todas as xurisdicións. Ademais, contamos con enquisas realizadas no ano 2007 no Tribunal Superior de Xustiza de Galicia; nas audiencias provinciais (Pontevedra e Lugo); así como nos xulgados das sete principais cidades da Comunidade Autónoma (A Coruña, Ferrol, Lugo, Ourense, Pontevedra, Santiago de Compostela e Vigo) e nos xulgados de instrución de localidades das catro provincias: Muros e Noia na provincia da Coruña; A Fonsagrada, Sarria e Mondoñedo na de Lugo; A Estrada e Cambados na de Pontevedra; e Xinzo e O Carballiño na de Ourense. Entendemos que se trata dunha mostra representativa do sistema xudicial en Galicia.

A intervención dun intérprete pode ser demandada en calquera fase dun procedemento xudicial, con funcións e **necesidades** diferentes en cada unha delas, como describe polo miúdo Sali (2003, p.155). No que se refire á frecuencia, obsérvase unha grande diferenza no número de casos nos que intervén un mediador lingüístico entre os xulgados radicados nas sete principais cidades galegas (1 ou 2 casos por mes) e os xulgados de localidades

menores (1 caso cada varios anos, normalmente en época estival, coa única excepción do xulgado de Cambados que rexistra 1 ou 2 casos por mes). Os intérpretes interveñen, sobre todo, en litixios relacionados con delitos contra a propiedade intelectual ou industrial, roubos, accidentes ou lesións e peticións de nacionalidade.

O **protocolo** de actuación é de modo maioritario acudir aos servizos profesionais dun intérprete, tras localizar os seus datos na intranet da Dirección Xeral de Xustiza, onde contan cunha lista de axencias de tradución para as linguas europeas máis estendidas e unha lista de persoas que alegan coñecer linguas menos coñecidas en Galicia (por exemplo: checo, macedonio, ucraíno, chinés, albanés, polaco, romanés ou wolof). Algúns xulgados elaboran, ademais, a súa propia lista de intérpretes outros consultan ao Ministerio de Asuntos Exteriores e Cooperación. En caso de que non exista posibilidade de intérprete nun xulgado concreto, adóitase empregar unha solución *ad hoc*, que pode ser intentar entenderse nunha terceira lingua da que a persoa estranxeira teña nocións ou ben acudir á mediación por parte de voluntarios (coñecidos, ex-presos, familiares etc.)

No tocante ás **linguas** obxecto de interpretación nos xulgados galegos, as máis frecuentes son por esta orde: romanés, árabe, inglés e portugués. Outras linguas que presentan demanda, aínda que en menor medida, segundo declara o persoal destes xulgados, son en orde alfabética: albanés, alemán, búlgaro, checo, francés, italiano, polaco, ruso, turco e ucraíno. Tamén se contratan intérpretes de lingua de signos, no caso de que sexan precisos. No que se refire á tradución escrita, as linguas con maior demanda son inglés, francés e alemán.

O traballo destes intérpretes resulta polo xeral satisfactorio, recibindo a cualificación de **profesional**. A formación dos intérpretes pode diferir moito entre as linguas máis traducidas e as menos, sendo frecuente para as menos traducidas a contratación de nativos que non contan necesariamente con coñecementos filolóxicos, tradutolóxicos ou interpretativos. As tarifas que se aplican son moi variadas e, polo xeral, a Xunta paga uns 60 euros/hora. Cando se trata de interpretacións xuradas, aplícanse as tarifas propostas polo intérprete xurado e, no caso das traducións xuradas, adoita ser aproximadamente 0,11 euros por palabra.

Como **conclusión**, nos xulgados parece estar bastante implantada a figura do intérprete profesional. No caso da combinación español-galego recórrese a tradutores-intérpretes do cadro de persoal da Administración de Xustiza e para as outras combinacións lingüísticas, como xa indicamos, aos servizos profesionais proporcionados por axencias de tradución que contan con profesionais de variada formación. No caso de linguas menos frecuentes, os xulgados teñen a posibilidade de contratar persoas que alegan coñecer unha determinada lingua. Só cando fracasa a localización de intérpretes, procúrase unha solución *ad hoc*.

No que se refire ao **uso do galego**, os enquisados indican que a presenza do galego nas comunicacións no ámbito xudicial é practicamente inexistente, moito menos se se trata de comunicacións con inmigrantes, agás que sexan de orixe portuguesa, casos nos que o galego funciona como lingua franca.

3.2. Centros penitenciarios

Nos últimos anos a poboación reclusa estranxeira aumentou un 51,1% no sistema penitenciario español e pasou de representar o 27,11% do total da poboación reclusa no ano 2004 ao 34,24% en 2007. No caso de Galicia, como no resto do Estado, a porcentaxe de reclusos estranxeiros é bastante elevada e alcanza o 31%, sendo o centro de Monterroso en Lugo un dos que conta cun maior número de reclusos estranxeiros cunha porcentaxe do 69,54%.

Co fin de intentar paliar as dificultades que este cambio na poboación reclusa trouxo consigo, o Regulamento Penitenciario vixente dende 1996 xa intentou incorporar as seguintes recomendacións do Consello de Europa relativas aos reclusos estranxeiros: informar aos estranxeiros que ingresan en prisión nunha lingua que poidan entender, responder ás necesidades educativas e sociais que faciliten a súa rehabilitación social, tomar medidas sobre a formación do persoal penitenciario en materia estranxeira e concertar axudas por parte das autoridades consulares.

Para realizar o estudo de campo leváronse a cabo enquisas en 4 centros penitenciarios repartidos polas 4 provincias galegas: A Lama (Pontevedra), Teixeiro (A Coruña), Pereiro de Aguiar (Ourense) e Monterroso (Lugo).

Segundo os datos tirados das enquisas os **servizos máis demandados** polos reclusos están relacionados coas xestións internas (solicitud de atención médica, petición de visitas etc.) e, sobre todo, nas comunicacións cos seus avogados, que a miúdo se queixan da falta de entendemento cos seus defendidos.

En canto á nacionalidade dos reclusos dos cárceres galegos a maioría son de países de lingua árabe, seguidos por latinoamericanos e, por último, portugueses. Tamén hai presenza de reclusos de países de Europa do Leste, pero nos centros penitenciarios informáronnos de que estes adoitan adaptarse mellor e aprender español máis axiña. Como consecuencia, as linguas máis demandas son árabe, francés e as linguas de países de Europa do Leste, xa que cos reclusos de países latinoamericanos non hai problemas de comunicación e cos lusófonos a comunicación establécese en galego.

No tocante á **presenza de intérpretes** nestes centros, cabe sinalar que é practicamente inexistente, agás no caso do centro penitenciario de Monterroso en Lugo, onde teñen un intérprete de árabe no cadro de persoal.

Verbo do **protocolo de actuación** establecido para estes casos e, malia as recomendacións do Consello de Europa, todos os enquisados

afirmaron non ter ningún protocolo de actuación e utilizan solucións *ad hoc* para saír do paso, recorrendo a outros reclusos da mesma nacionalidade ou a funcionarios que falen inglés ou francés. Ademais os principais documentos informativos referentes ao funcionamento interno do centro están traducidos a nove linguas, entre elas o árabe e o romanés. Por outra banda, as medidas adoptadas polos centros están máis dirixidas á rápida integración dos reclusos, ofrecéndolles clases de español para eliminar o antes posible a barreira do idioma.

Todos os enquisados afirman coñecer a **figura do intérprete social**, pero só no centro de Monterroso teñen un intérprete no cadro de persoal e no resto dos centros buscan solucións *ad hoc* que lles permitan saír do paso.

Finalmente, segundo os enquisados, o **uso do galego** é inexistente nas comunicacións nos centros penitenciarios, nin entre o persoal nin na comunicación cos reclusos estranxeiros. Só se utiliza para o entendemento cos reclusos lusófonos.

Como podemos observar, os datos achegados amosan que a situación da interpretación nos centros penitenciarios está aínda nun estado moi primitivo. Malia existir conciencia das dificultades que supón o aumento da poboación inmigrante, os centros non contan con protocolos de actuación definidos. Como dato positivo, cómpre sinalar que o centro de Monterroso, precisamente o que conta cunha maior porcentaxe de reclusos estranxeiros, si conta cun intérprete profesional no cadro de persoal, como xa indicáramos en parágrafos anteriores.

4. Ámbito asistencial: Servizos de Atención a Inmigrantes, Sindicatos e ONG

Os Servizos de Atención a Inmigrantes, sindicatos e ONG son a cotío as primeiras portas ás que chaman os estranxeiros en canto chegan á nosa Comunidade: por iso realizamos un estudo de campo para coñecer de primeira man a situación da tradución e da interpretación nestes tres bloques.

4.1. Servizos de Atención a Inmigrantes

Para estudar os Servizos de Atención a Inmigrantes, puxémonos en contacto con oito oficinas de estranxeiría situadas en municipios das catro provincias da Comunidade galega (A Coruña, Ferrol, Santiago, Ourense, Lugo, Pontevedra, Marín e Vigo) ás que se lles remitiu unha enquisa e das que obtivemos seis respostas.

Segundo os datos obtidos, o **servizo máis demandado** polos inmigrantes é o asesoramento sobre a regularización da súa situación e todo tipo de trámites burocráticos (padrón, visados, permisos de traballo e residencia etc.). En canto á nacionalidade dos inmigrantes, todas as oficinas consultadas coincidiron en que a maioría son de orixe latinoamericana (colombianos, arxentinos, venezolanos, brasileiros e uruguaiois), seguidos por marroquís,

senegaleses, chineses e inmigrantes procedentes de países de Europa do Leste. O feito de que a maioría dos inmigrantes proceda de países latinoamericanos é un factor determinante xa que, ademais de falar español, moitos deles son emigrantes retornados que conservan a nacionalidade española.

En canto ás **necesidades de interpretación**, afirman que, dado que a maioría dos inmigrantes proceden de países de fala hispana, o idioma non adoita ser ningún obstáculo no desenvolvemento habitual das súas actividades profesionais. Naqueles casos nos que reciben consultas de inmigrantes que non falan español ou galego, o idioma máis utilizado é o inglés, despois francés, árabe, chinés e finalmente portugués. Como cabería esperar, dada a semellanza entre o portugués e o galego, nestes casos a comunicación prodúcese en galego.

Verbo do **protocolo** de actuación cando se precisa un intérprete, a resposta foi unánime: non existe ningún protocolo establecido. Ante esta situación, buscan solucións *ad hoc* que permitan saír do paso. A miúdo, os inmigrantes veñen acompañados dalgún familiar/amigo que fai de intérprete. É curioso que, na Oficina de Estranxeiría de Vigo, se lles advirta aos inmigrantes que teñen que falar algo de español ou ir acompañados de alguén que fale español cando se acheguen ás súas instalacións. Se veñen sós, recorren a algunha persoa da propia oficina que fale inglés ou francés.

Con respecto á **contratación** de intérpretes, todos os enquisados afirman que só tiveron que recorrer a intérpretes en casos de extrema gravidade (por exemplo: expulsión do país) e nese caso acoden á Comisaría de Policía, que lles proporciona o intérprete.

No tocante ao **coñecemento da figura do intérprete social**, só dúas oficinas afirmaron non coñecer esta figura, as restantes, aínda que afirmaron coñecela, confundíana con asistentes sociais. Como dato positivo cómpre mencionar que a Oficina de Estranxeiría de Pontevedra contrata, a través do INEM, e por períodos de 6 meses, bolseiros/as (normalmente filólogos/as), que actúan como intérpretes cando é preciso.

4.2. Sindicatos

No caso dos sindicatos remitíuselles a enquisa ás sedes dos sindicatos maioritarios das provincias galegas. Enviáronse un total de dezaseis enquisas e recibíronse cinco respostas (CIG de Vigo e Ourense; CC.OO. da Coruña e Lugo e UGT de Vigo).

As respostas ás enquisas amosan que as **pescudas** que reciben tratan principalmente sobre permisos de residencia e traballo, renovación de permisos e procura de emprego e vivenda. Coma sucedía no caso anterior, afirman que a maioría das consultas que reciben son de inmigrantes latinoamericanos, mais explican que, especialmente en Vigo e A Coruña, reciben cada vez con maior frecuencia inmigrantes marroquís, senegaleses e de países de Europa do Leste. Cando isto sucede, recorren aos seus

propios empregados con coñecementos de idiomas (inglés ou francés) ou pídenlle ao inmigrante que veña acompañado dunha persoa que fale español ou galego.

Ningún sindicato afirma ter un **protocolo** de actuación establecido para aqueles casos nos que a comunicación sexa imposible. Dous deles contan cun listado de intérpretes confeccionado por eles mesmos a partir de coñecidos ou de currículos recibidos. CIG Vigo indícanos que cando se viron en situacións nas que a comunicación era totalmente imposible recorreron á Cruz Vermella para que lles enviase algún voluntario da nacionalidade da persoa en cuestión.

Todos afirman descoñecer a **figura do intérprete social**, pero consideran que ten que ser un servizo gratuíto, xa que a miúdo o realizan outros inmigrantes ou voluntarios dalgunha ONG. Como ocorrera no apartado anterior, a resposta que se dá a esta nova realidade social son sempre solucións *ad hoc* para saír do paso.

4.3. ONG

No tocante ás ONG, cómpre salientar a expansión que estas experimentaron nos últimos anos na nosa Comunidade, xa que hoxe en día se poden contar en Galicia máis de 90 organizacións deste tipo. Para a realización do noso estudo, puxémonos en contacto cun total de 32 ONG, tanto galegas (Implicadas no Desenvolvemento, Cova da Terra, Amarante etc.) como de ámbito estatal e internacional (Cáritas, Cruz Vermella, Axuda en Acción etc.) con presenza nas catro provincias galegas. De todas as ONG enquisadas, obtivemos dezasete respostas e realizamos cinco entrevistas en persoa (dúas en Vigo e tres en Santiago de Compostela). Consultamos, ademais, varias asociacións de inmigrantes, pero só recolleemos os datos ofrecidos pola Asociación Galicia Acolle, xa que as demais asociacións atenden só persoas de países de fala hispana.

A partir das 22 respostas recibidas por parte das ONG e da asociación Galicia Acolle, puidemos comprobar que as **consultas** que realizan os inmigrantes tratan unha vez máis sobre temas de legalización, vivenda, acollida, roupa, alimentos e educación para os fillos.

En canto ás **nacionalidades**, novamente atopamos que a maioría son de orixe latinoamericana, aínda que poñen de manifesto que cada vez é máis frecuente a chegada de inmigrantes que non falan español, especialmente marroquís, senegaleses e romaneses. Neses casos, se non veñen acompañados dalgún compatriota que fale español, recorren a empregados da ONG que falen inglés ou francés. Se iso non funciona, adoitan recorrer a algún voluntario da nacionalidade do inmigrante. Afirman que nunca contratan profesionais para estes labores e que, como moito, lles pagan o desprazamento aos voluntarios.

No tocante ao **coñecemento da figura do intérprete social**, só a metade dos enquisados afirmaron coñecer esta figura e deles, só

cinco consideran que a súa presenza podería mellorar a comunicación cos inmigrantes. En calquera caso, consideran que debería ser a Administración Pública a que contase cun equipo de intérpretes sociais aos que puidesen recorrer en caso de necesidade.

Por outra banda, cabe sinalar que moitas destas organizacións, entre elas a Cruz Vermella, imparten cursos gratuítos de español e galego para aqueles inmigrantes que desexen integrarse máis rapidamente na nosa Comunidade.

Á vista dos resultados obtidos no noso estudo de campo, parece que a situación actual da interpretación nos SS.PP. en Galicia, no que se refire aos servizos de atención a inmigrantes, sindicatos e ONG, é aínda moi deficiente e a isto contribúe fundamentalmente o feito de que a maioría dos inmigrantes proceden de América Latina. Con todo, o número de inmigrantes doutras nacionalidades de fala non hispana aumentou considerablemente nos últimos anos. Para dar resposta a esta nova realidade social, búscanse solucións *ad hoc* (recórrese a empregados das institucións que falan idiomas, aos acompañantes dos inmigrantes, a voluntarios etc.) sen ningunha garantía de rigor profesional. Parece que a figura do intérprete social empeza a ser coñecida por algunhas institucións, no entanto, a miúdo asóciase ao voluntariado e non a un traballo remunerado. Como símbolo de esperanza, cabe mencionar o feito de que a Oficina de Estranxeiría de Pontevedra comezase a contratar bolseiros/as semestralmente para que realicen funcións de mediación lingüística e cultural.

No tocante ao uso do galego na atención a inmigrantes, moitos dos enquisados afirmaron empregalo como lingua vehicular entre os empregados, pero nunca para comunicárense cos inmigrantes, agás no caso de inmigrantes lusófonos, onde o uso do galego é preciso para garantir unha boa comunicación.

5. Ámbito sanitario

No ano 1981 iniciouse o proceso de transferencia da asistencia sanitaria ás comunidades autónomas, xestionada polo Instituto Nacional de la Salud (INSALUD), proceso que rematou en 2002. No caso de Galicia a asunción de competencias no eido sanitario quedou selada co Real decreto 1679/1990, do 28 de decembro, data a partir da cal o Servizo Galego de Saúde (SERGAS) é o organismo gobernamental autonómico responsable dos servizos sanitarios en Galicia.

Para levar a cabo o noso estudo de campo, enviamos enquisas a doce hospitais repartidos pola xeografía galega e realizamos dúas entrevistas persoais (Hospital Xeral de Vigo e Complexo Hospitalario Universitario da Coruña, antes denominado Hospital Juan Canalejo). Recibíronse un total de nove respostas dos gabinetes de comunicación dos hospitais.

Os **resultados das enquisas** amosan que os principais contextos nos que se producen dificultades de comunicación son os casos de

naufraxio, polisóns, turistas e inmigrantes que viven na nosa Comunidade. No desempeño do seu traballo, o persoal sanitario precisa ter unha boa comunicación cos pacientes o que ás veces non resulta posible cando non se comparte a mesma lingua. En ocasións precisan, ademais, a tradución de historias clínicas, consentimentos informados, documentación propia do hospital, textos especializados e artigos de investigación, entre outros.

Segundo os datos obtidos, a maior parte dos **inmigrantes** proceden de Latinoamérica e de Portugal e o persoal dos centros sanitarios comunícase con eles en español ou galego respectivamente. Porén, os enquisados manifestan a súa preocupación polo continuo aumento de pacientes que falan chinés, árabe e linguas dos países de Europa do Leste. Nestes casos non teñen ningún **protocolo** de actuación definido e recorren a familiares/ amigos do paciente, ao persoal do hospital con coñecementos de inglés ou francés e, en casos de extrema gravidade, acoden aos consulados para que lles faciliten un intérprete. Tamén empregan formularios traducidos a varias linguas (principalmente inglés). Como dato innovador, cómpre sinalar que o Complexo Hospitalario Universitario da Coruña manifestou a súa intención de elaborar un censo para determinar a procedencia dos inmigrantes e traducir diversos formularios ás linguas máis demandadas.

Case todos os centros enquisados afirmaron ter contratado algún **intérprete** pero non como mediador médico/paciente, senón como intérprete de conferencias ou nalgunha intervención cirúrxica con participación de médicos estranxeiros. No tocante ao **coñecemento da figura do intérprete social**, todos aseguran coñecela pero non a consideran imprescindible polo momento e cren que a sanidade ten outras prioridades.

Como **conclusión** cómpre salientar que, de modo contrario ao que acontece noutros eidos, parece que o persoal dos centros sanitarios si detecta a crecente demanda de inmigrantes que non falan as linguas da nosa Comunidade e as dificultades que tal circunstancia leva aparelladas. Apréciase certa concienciación sobre a necesidade de lle dar resposta a esta nova realidade social e, malia non contar cun protocolo de actuación, o persoal dos centros sanitarios é consciente de que terán que procurarse solucións a curto prazo, xa que as deficiencias na comunicación poden ter consecuencias fatais para o paciente. Consideran que son as administracións públicas as que deberían facilitarlles servizos de interpretación de calidade cando sexa preciso.

Verbo do **uso do galego**, os enquisados afirman maioritariamente que non se adoita empregar o galego nas comunicacións cos pacientes, sexan inmigrantes ou non, agás no caso das persoas maiores con dificultade manifesta para desenvolvérense en castelán. O uso do galego só está presente nos folletos informativos publicados polo SERGAS e nas comunicacións entre os empregados galegofalantes.

6. Ámbito educativo

O acceso á educación é unha das principais vías de integración e por iso a educación debe estar garantida para todos en igualdade de condicións. Consideramos que este eido ten unhas características específicas, xa que ademais do descoñecemento das linguas oficiais da nosa Comunidade, o alumnado inmigrante presenta a miúdo un gran desfase curricular, que pode converterse nun motivo máis de discriminación.

O crecemento da inmigración propiciou cambios moi significativos na nosa xeografía escolar nos últimos anos e a comunidade estudiantil inmigrante supón xa un 2,4% do total do alumnado. Segundo datos publicados polo xornal *La Voz de Galicia* o 16 de setembro de 2007, «La cifra de alumnos extranjeros en Galicia se dispara en un 11% este curso». O mesmo rotativo afirma que o número de alumnado inmigrante nas aulas galegas pasou dos 1.340 que había no curso 1994-95 a 11.685 matriculados para o pasado curso 2007-08, a metade deles en primaria.

Para realizar o estudo de campo enviáronse enquisas a 10 centros de ensino primario e secundario de cada unha das provincias galegas cun total de 40 enquisas enviadas, das cales recibimos 22 respostas. Os resultados amosan que a poboación inmigrante con maior presenza nos centros educativos é novamente de orixe latinoamericana, pero cada vez é máis frecuente a presenza nas aulas de alumnos dos seguintes países por orde de frecuencia: Brasil, Portugal, países de Europa do Leste, Marrocos, Senegal e China. Como consecuencia, as linguas máis demandadas son portugués, romanés, árabe e chinés.

Nos últimos anos a Consellería de Educación desenvolveu medidas orientadas a facilitar a integración, tales como a elaboración dunha normativa de atención a estudantes inmigrantes, mais os centros educativos afirman non ter establecido un protocolo de actuación para estes casos e recorren á mímica, á presenza dun familiar/amigo que fale español ou galego ou aos propios profesores de idiomas dos centros.

Como apunta González García (2006, p.166), a Xunta de Galicia ten levado a cabo varias iniciativas orientadas a mellorar a integración, como a tradución da información socio-administrativa ao árabe, que tamén se pretende ampliar a inglés e francés. Porén, no día a día, son os propios centros os que deben facer fronte ás dificultades derivadas da presenza, cada vez máis numerosa, de alumnado estranxeiro con necesidades específicas.

En canto ás situacións máis habituais nas que se precisa a mediación lingüística fóra da aula son: a comunicación cos pais ou nais e a tradución de certificados e de todo tipo de documentos académicos. Ningún dos centros afirma ter formularios noutros idiomas e só algúns teñen a súa páxina web en varios idiomas para facela máis accesible.

Por último, só cinco dos centros consultados afirman coñecer a figura do intérprete social e ven moi positiva a súa integración no sistema

educativo dada a complexidade engadida de contar con alumnado e pais que non falan español ou galego. Con todo, esta é unha opción considerada por eles mesmos pouco viable e, a posibilidade de que se contrate un intérprete no futuro é, se cadra, demasiado optimista.

Para concluír, como puidemos comprobar, o eido educativo, vía fundamental de integración, presenta unhas características especiais, xa que aos problemas de comunicación súmase a miúdo o desfase curricular que sofre o alumnado inmigrante e que non fai senón aillalo aínda máis. Por iso, a comunidade educativa considera primordial a colaboración entre as administracións públicas e os centros educativos co fin de mellorar a integración dos numerosos alumnos inmigrantes que hoxe forman parte do novo mapa escolar. No entanto, e malia a existencia dunha normativa orientada a axudar á integración do alumnado inmigrante, os centros educativos recoñecen que non teñen ningún protocolo de actuación definido e a miúdo recorren aos profesores de idiomas do propio centro ou mesmo ao propio alumnado para que fagan de intermediarios entre profesores e pais.

No tocante ao uso do galego, os enquisados afirman que empregan o galego seguindo o currículo vixente, independentemente de que haxa alumnos inmigrantes ou non, pero non o empregan na comunicación directa cos pais, nin nas comunicacións persoais co alumnado inmigrante.

7. Conclusións

O estudo de campo levado a cabo deixa claro que o perfil sociodemográfico de Galicia foi cambiando nos últimos anos. Ao longo do noso artigo fomos apuntando conclusións parciais referidas a cada un dos ámbitos que foron obxecto do noso estudo e nos vindeiros parágrafos expoñemos, de forma resumida, as conclusións globais que puidemos tirar, cunha dobre finalidade:

- Detectar as necesidades que se crearon coa nova situación que vive Galicia e así poder, dende a universidade, adaptar a formación de tradutores e intérpretes a esta nova realidade social.
- Instar ás administracións públicas para que ofrezan unha resposta acaída a esta nova realidade.

A primeira conclusión que podemos tirar do estudo de campo realizado é que Galicia pasou de ser unha Comunidade tradicionalmente de emigrantes a ser unha Comunidade receptora de inmigrantes. En canto á procedencia dos devanditos inmigrantes, constatamos que proveñen, na súa maioría, de América Latina, de Europa Occidental (principalmente de Portugal, por razón de proximidade) e de Europa do Leste e, en menor medida, de África e Asia.

Este perfil da inmigración galega permítenos concluír, polo tanto, que moitos dos nosos inmigrantes non atopan no idioma unha barreira para a comunicación, posto que ao procederem de América Latina (agás Brasil) son hispanofalantes. Como xa quedou constatado no presente artigo, un dos grupos de inmigrantes máis numerosos na nosa Comunidade é o formado por lusófonos (19% de portugueses máis 10% de brasileiros do total de inmigrantes) o cal nos levaría á conclusión de que é o portugués a primeira lingua estranxeira utilizada polos inmigrantes en Galicia. Paradoxalmente, isto non significa que sexa o portugués a lingua máis demandada no que a tradución e interpretación se refire, dado que a comunicación adoita establecerse en galego. Podemos afirmar que son numerosas as necesidades de tradución xurada de portugués a español ou galego (partidas de nacemento, certificados de antecedentes penais, poderes notariais etc.) con todo, en poucas ocasións se requiren os servizos de interpretación para esta lingua.

As seguintes linguas máis demandadas, non en función da procedencia dos inmigrantes, senón debido ao seu carácter vehicular, son o francés e o inglés. Segundo os datos obtidos nos diversos eidos, seguirían como linguas máis demandadas por orde de importancia, o árabe, o romanés e o chinés.

En canto ás técnicas de interpretación que máis se utilizan na mediación en servizos públicos, podemos concluír que son a interpretación de enlace, a consecutiva curta e, nalgunhas ocasións, a tradución á vista.

Todos estes datos lévannos a concluír que a formación que se imparte na titulación de Tradución e Interpretación da Universidade de Vigo (véxase plan de estudos e programas das materias) se axusta bastante á demanda do mercado no que ao inglés e ao francés se refire. Polo que respecta ao portugués, cremos que, se ben se imparte como lingua C, debería contar cunha maior carga de materias, sobre todo de interpretación e tradución especializada. En canto ás novas linguas coma o árabe, o chinés ou o romanés, non foron incluídas no plan de estudos da titulación, algo que se debería ter en conta, se for posible, cando se leven a cabo futuras reformas.

En canto ao uso do galego nos servizos públicos para inmigrantes, queda claro que o español segue a ser a lingua predominante nas comunicacións e relacións formais na nosa Comunidade e por iso o galego ten aínda unha feble presenza, agás no caso das comunicacións con inmigrantes lusófonos onde o uso do galego é maioritario.

No tocante á resposta das administracións e ao recoñecemento institucional da figura do intérprete social, cremos que é claramente insuficiente. Existe recoñecemento por parte de certos colectivos como o sanitario, o educativo e o persoal dos xulgados, que, aínda que se agradece, non abonda para poñer en funcionamento a maquinaria administrativa. Por iso, as autoras do presente artigo, cos datos na man e dado o noso compromiso social, non deixaremos de chamar ás portas de quen ten o poder para facer que a vida daqueles que tiveron que deixar a súa terra sexa un pouco menos dura.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- CRUCES COLADO, S. e LUNA ALONSO, A. (eds.). 2004. *La traducción en el ámbito institucional: autonómico, estatal y europeo*. Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo.
- E.Á. 2007. «La cifra de alumnos extranjeros en Galicia se dispara un 11% este curso». *La Voz de Galicia*. http://www.lavozdeg Galicia.es/galicia/2007/09/16/0003_6145431.htm (Data de publicación en papel 16/9/07. Última consulta: 14/01/2007).
- GONZÁLEZ GARCÍA, E. 2006. «Traducción e Interpretación en los Servicios Públicos de la Zona Norte». En VALERO GARCÉS, C. e F. RAGA GIMENO (eds.). *Retos del siglo XXI en comunicación intercultural: nuevo mapa lingüístico y cultural de España*. *Revista Española de Lingüística Aplicada*. Volume monográfico. P. 151-174.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. <http://www.ine.es/> (Última consulta: 22/06/2009).
- OSO CASAS, L. et alii. 2006. *Os colectivos migrantes ante o proceso de emprendemento en Galicia*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- PEREIRA, A. e LORENZO, L. 2002. «La traducción en la Xunta, el Parlamento e instituciones locales». En VALERO GARCÉS, C. e F. MANCHO BARÉS (eds.). *Traducción e interpretación en los servicios públicos: nuevas necesidades para nuevas realidades*. P. 261-267. Alcalá de Henares: Servicio de Publicaciones, Universidad de Alcalá.
- SALI, M. 2003. «Traducción e interpretación en la Administración de Justicia». En VALERO GARCÉS, C. (ed.) *Traducción e interpretación en los servicios públicos. Contextualización, actualidad y futuro*. P. 147-170. Granada: Comares.

